

УДК [336.717.061(477):336.76](043.3)

Олександр Лаврик (Україна)

JEL classification: A1, G21, G24

Олександр ЛАВРИК

кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, банківської справи
та страхування,
Харківський національний університет імені
В. Н. Каразіна, Україна
E-mail: ollavrik@karazin.ua

© Олександр Лаврик, 2021

Отримано: 03.05.2021 р.

Прорецензовано: 14.05.2021 р.

Рекомендовано до друку: 26.05.2021 р.

Опубліковано: 26.05.2021 р.

Ця стаття розповсюджується на умовах ліцензії Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0, яка дозволяє необмежене повторне використання, розповсюдження та відтворення на будь-якому носії, за умови правильного цитування оригінальної роботи.

СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

АНОТАЦІЯ

Вступ. Стаття присвячена дослідженню теоретико-методологічних аспектів аналізу соціального страхування в Україні, проведенню аналізу сучасного стану та перспектив його розвитку й розроблені напрями вдосконалення сучасного соціального страхування в умовах розвитку України.

У роботі розглянуті зміст та особливості здійснення соціального страхування, надано опис методів кількісного аналізу його сучасної діяльності, досліджено методи якісного аналізу перспектив його розвитку.

Мета статті – дослідження теоретико-методологічних аспектів аналізу соціального страхування в Україні, проведення аналізу середовища та результатів соціального страхування й розробка напрямів вдосконалення аналітичного забезпечення соціального страхування в Україні у сучасних умовах.

Метод (методологія). Вирішення поставлених задач здійснюється за допомогою методів оцінки та аналізу ризиків і ефективності фінансування, оцінки фінансово-економічних показників діяльності, статистичних методів.

Результати. Запропоновано проект використання інструментів удосконалення сучасної діяльності пенсійного фонду як напрямків вивчення аналітичного забезпечення соціального страхування в Україні. Розроблено напрями використання програмних засобів обробки даних з дослідження соціального страхування в Україні. Обґрунтовано ефективність запропонованих заходів.

Лаврик О. Соціальне страхування в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. *Економічний аналіз*. 2021. Том 31. № 2. С. 107-113.

DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2021.02.107>

Ключові слова: соціального страхування; методи аналізу; аналіз динаміки; аналіз структури; аналіз ефективності соціального страхування в Україні.

UDC [336.717.061(477):336.76](043.3)

Oleksandr Lavryk (Ukraine)

JEL classification: A1, G21, G24

Oleksandr LAVRYK

PhD in Economics, Assistant Professor,
Department of Finance, Banking and Insurance,
V. N. Karazin Kharkiv National University,
Ukraine

E-mail: ollavrik@karazin.ua

© Oleksandr Lavryk, 2021

Received: 03.05.2021

Revised: 14.05.2021

Accepted: 26.05.2021

Online publication date: 26.05.2021

This is an Open Access article, distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 license, which permits unrestricted re-use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

SOCIAL INSURANCE IN UKRAINE: CURRENT STATE AND DEVELOPMENT PROSPECTS

ABSTRACT

Introduction. The article is devoted to the study of theoretical and methodological aspects of the analysis of social insurance in Ukraine, the analysis of the current state and prospects of its development and the directions of improvement of modern social insurance in the conditions of development of Ukraine.

The content and features of social insurance are considered in the work, the description of methods of the quantitative analysis of its modern activity is given, the methods of the qualitative analysis of prospects of its development are investigated.

Purpose. Research of theoretical and methodological aspects of the analysis of social insurance in Ukraine, analysis of the environment and results of social insurance and development of directions of improvement of analytical maintenance of social insurance in Ukraine in modern conditions.

Method (methodology). The solution of the set tasks is carried out by means of methods of an estimation and the analysis of risks and efficiency of financing, an estimation of financial and economic indicators of activity, statistical methods.

Results. The project of use of tools of improvement of modern activity of pension fund as directions of studying of analytical maintenance of social insurance in Ukraine is offered. The directions of use of software means of data processing on research of social insurance in Ukraine are developed. The effectiveness of the proposed measures is substantiated.

Lavryk, O. (2021). Social insurance in Ukraine: current state and development prospects. *Economic analysis*, 31 (2), 107-113.

DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2021.02.107>

Keywords: social insurance; methods of analysis; dynamics analysis; structure analysis; analysis of social insurance efficiency in Ukraine.

Вступ

Соціальне страхування відіграє вагомий роль при здійсненні соціального захисту громадян від соціальних ризиків. Будучи важливим елементом соціальної економіки, воно виступає свого роду лакмусовим папірцем, який характеризує проблеми та недоліки існуючої системи соціального захисту. Низький рівень соціальної захищеності громадян є вкрай актуальною проблемою сьогодення, що створює передумови для пошуків нових напрямів реформування та модернізації соціального страхування в Україні.

Сучасні системи соціального страхування в розвинутих країнах світу становлять базу соціального захисту населення. Заснований на страхових принципах механізм фінансового забезпечення соціально вагомих цілей вже багато років займає провідне місце в системі соціального страхування. Така стійкість пояснюється гнучкістю і адаптованістю цього інституту соціального захисту до умов ринкової економіки. Характерні ознаки існуючої системи соціального страхування в Україні обумовлені певними історичними особливостями її становлення. За роки незалежності українська система соціального страхування в багатьох аспектах була модернізована, проте її можливості і надалі не відповідають необхідним параметрам для забезпечення гідного соціального захисту громадян.

Вагомий внесок у дослідження проблем соціального страхування та шляхів їх подолання зробили такі вітчизняні вчені як: С. Березіна, В. Годлевська, О. Коваль, М. Кравченко, Е. Лібанова, О. Сергієнка, Ю. Павленка, Е. Ковжарової і зарубіжні вчені Є. Гонтмахера, К. Ерроу, М. Коновалова, В. Роїка, К. Турбіна і інші.

Мета статті

Метою статті є організація діяльності соціального страхування, ефективне управління фондами соціального страхування, виконання різних видів соціального страхування при врахуванні їх важливих специфік під час розвитку економіки України.

Об'єктом дослідження є системи соціального захисту населення. Предметом дослідження є діяльність системи соціального страхування в нашій державі.

Для досягнення сформульованої мети були виконані наступні методи системного аналізу, логічного узагальнення, експертних оцінок, методи математичної статистики, табличний та графічний метод.

Виклад основного матеріалу

Сьогодні в Україні, яка торує шлях до цивілізованого суспільства, соціальна проблематика по мірі суспільних змін здобуває дедалі більшу увагу. Якість та ефективність вирішення найбільш гострих проблем соціального захисту населення безпосередньо залежать від управління, вміння вивчати проблеми, визначати їх чинники та наслідки, приймати управлінські рішення та забезпечувати їх якісне виконання [1, с. 15].

«Соціальна держава» – це таке поняття в науковій літературі, яке стали застосовувати в середині 19 ст. Головним із розробників теорії соціальної держави був німецький вчений, державознавець Лорен фон Штейн. Він вважав, що завданням соціальної держави буде постійне досягнення особистої свободи та суспільної рівності, та створення можливих умов для підйому слабких та бідних класів до рівня сильних та багатих. За його переконанням, держава повинна активно приймати участь в соціально-економічному житті суспільства для перерозподілу прибутків на користь працюючих людей і знижувати соціальну нерівність в країні [2, с. 9].

Соціальний захист – є комплексом соціальних, економічних, і правових гарантій, які забезпечують в країні кожну людину: право на медичну і професійну реабілітацію, економічний захист і підтримку працівників та їх сімей у випадку тимчасової втрати працездатності на виробництві, збереження здоров'я у процесі праці, на безпечну працю і ін.

У процесі історичного розвитку сформувалися та функціонують сьогодні чотири моделі соціального захисту: країна бере велику частку відповідальності за соціальний захист громадян. Потрібно зробити невеликий висновок, що система соціального захисту громадян України більш всього відповідає німецькій моделі.

В Україні здійснюється чотири види загальнообов'язкового державного соціального страхування (рис. 1).

Основними складовими соціального захисту населення України:

- соціальне страхування;
- соціальне забезпечення;
- соціальна допомога.

Все це виконує Фонд Соціального Страхування України (далі – ФСС). Де загальну динаміку виконання плану доходності бюджету ФСС представлено на рис. 2.

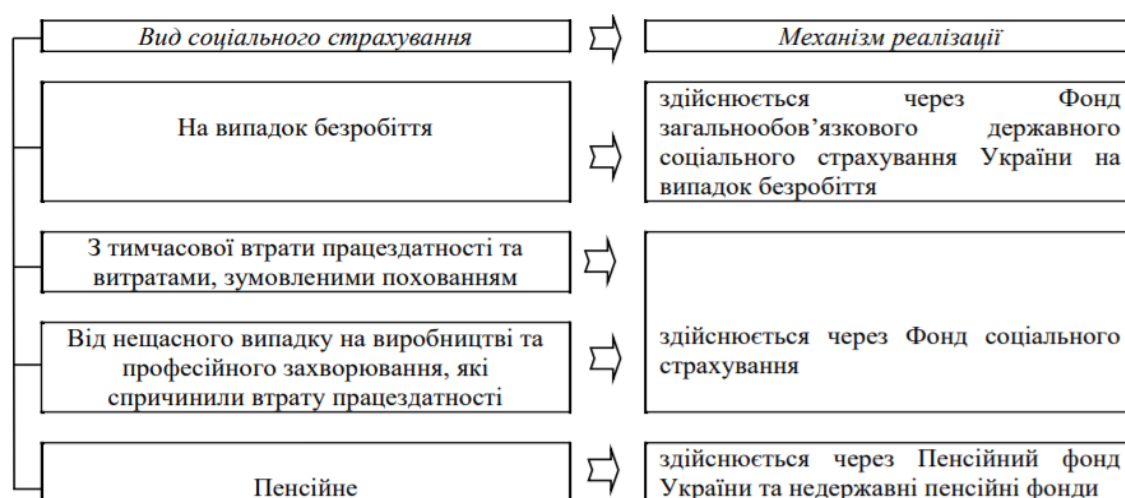

Рис. 1. Види соціального страхування в Україні (узагальнено на підставі [5])

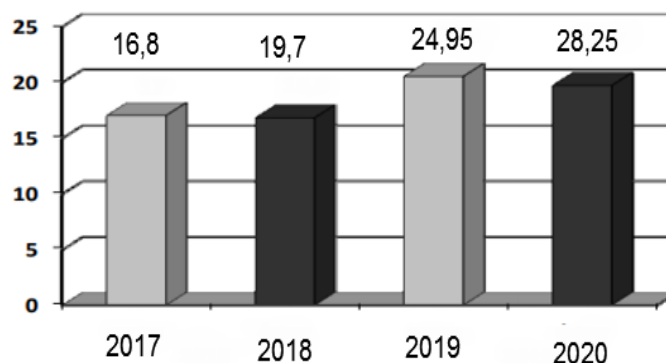

Рис. 2. Виконання плану доходів бюджету ФСС у 2017–2020 рр., млрд грн.

Рівень доходності ФСС у розглянутому періоді має тенденцію до зростання. Фактично його доходи збільшилися майже на 3 млрд грн, або 17%. При цьому характерне недовиконання плану доходів: у 2017 році його виконано на 98%, у 2018 році – 95%. Станом на 01 січня 2021 року кількість страхувальників у Фонді становила 3 348 716 осіб, з них: юридичних осіб – 1 465 564, фізичних осіб – 1 883 152. За 2020 рік доходи Фонду склали 28 247 462,4 тис. грн., або 95,8 % від плану на цей період, в тому числі страхові внески страхувальників та застрахованих осіб – 26 167 474,8 тис. грн., що становить 97,5 % від плану. За 2019 рік доходи Фонду склали 25 069 032,3 тис. грн., або 99,6 % від плану, в тому числі страхові внески страхувальників та застрахованих осіб – 24 950 371,4 тис. грн., що становить 99,6 % від плану.

Одним із основних інструментів соціальної політики, який використовується суспільством і державою для вирішення проблем нерівності особистих доходів людей, що виникає через

різницю в продуктивності праці й ефективності виробництва, є соціальне забезпечення та соціальна допомога. Соціальне забезпечення – це є надання певним категоріям громадян допомоги в вигляді соціальних виплат за рахунок бюджетних коштів. З фінансово-економічної точки зору сучасне соціальне страхування виступає досить важливим важелем перерозподілу фінансових ресурсів у країні та пов'язане з постійним розвитком економіки. Стабільна економіка сильно впливає на зростання доходів суб'єктів господарювання, та збільшує розмір страхових внесків. Соціальна допомога – це система заходів, спрямованих на повернення особи до активного життя та праці, відновлення соціального статусу і формування в особи якостей, установок щодо пристосування до умов нормальної життєдіяльності шляхом правового і матеріального захисту її існування, підготовки до самообслуговування з формуванням здатності до пересування і спілкування, повсякденних життєвих потреб тощо.

Окрім доходної частини, для аналізу діяльності ФСС важливе значення має оцінка видаткової частини. З метою забезпечення фінансової

стабільності ФСС формується резерв коштів. Видаткова частина ФСС розглянута на рис. 3.

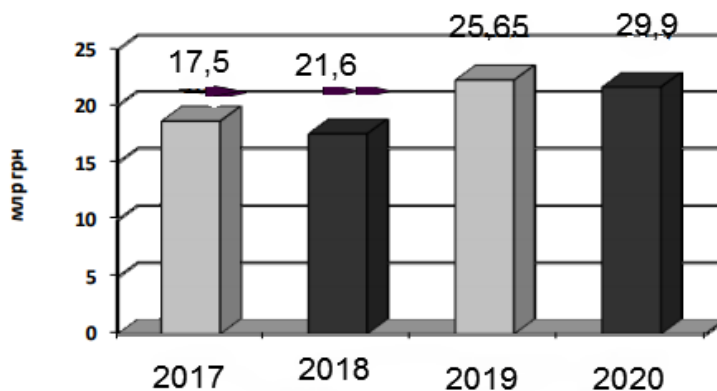

Рис. 3. Обсяг видатків ФСС у 2017–2020 рр., млрд грн.

На рис. 3 помітне значне зростання видатків у 2018, 2019 та 2020 році порівняно з показником минулих років – на 4 млрд грн. з темпом приросту майже 23%.

Система сучасного соціального страхування має 2 головних напрямки:

- виконання профілактики, збереження та відновлення працездатності робітників, що включатиме здійснення перепідготовки кадрів та оздоровчих заходів;
- грошове забезпечення людей, що не мали працездатності чи втратили її [3].

Соціальне страхування може бути порівняно з нервовою системою державного суспільного організму, який постійно реагує на його потреби в захисті. Тому соціальне страхування буде дозволяти збалансувати реалізації та міру прояву 2-ох базових принципів побудови ефективного цивілізованого суспільства – солідарної взаємодопомоги і особистої відповідальності.

В фінансовій системі країни фонди соціального страхування становлять значну та особливу ланку, яка має визначену законодавством самостійність та певні цільові призначення. В європейських країнах більшість таких фондів відокремлені від державного бюджету країни та керується безпосередньо місцевою або центральною владою. Створення цих фондів буде визначатися конкретними потребами, які стають перед країною. Кошти, які надходять до цих фондів, прямують на реалізацію головних заходів соціальної політики країни.

На сьогодні через фонди соціального страхування відбувається значний вплив на економічні і соціальні процеси, що відбуваються в суспільстві. Працюючи, країна виконує фінансування важливих заходів до соціального захисту людей, реалізації важливих

загальнодержавних пріоритетних програм, які спрямовані на підвищення соціальної захищеності і добробуту громадянина, як важливого суб'єкта економічного розвитку держави. Тому саме інститут соціального страхування є дуже важливою формою виконання прав людей на соціальний захист. Соціальне страхування – є важливою складовою соціального захисту людей та цілком населення, а рівень соціальної захищеності громадян в великій мірі стимулює економіко-соціальний розвиток країни [4, с. 17].

Проте також було прийнято рішення про наступний етап реформи (його впровадження заплановане було на 01.01.2019 року), який передбачає введення обов'язкового накопичувального рівня соціального страхування в державі. Саме цей крок наблизить пенсійну систему України до формату, який був рекомендований Світовим банком. Ці рекомендації, зокрема, полягали у запровадженні п'ятирівневої пенсійної системи, окремі рівні якої був впроваджений ще до початку реформування соціального страхування в країні (рис. 4). До цього часу не використовується потенціал недержавних інститутів (страхових компаній, недержавних пенсійних фондів) в страхуванні соціальних ризиків. Звичайно, що з впровадженням 2-ого обов'язкового накопичувального рівня передбачається суттєве збільшення пенсійних накопичень. Проте реальність його впровадження у встановлені строки викликає сумніви. На даний час не вирішені питання адміністрування пенсійних активів; визначення внесків, які належатимуть до накопичувального рівня; вибору інструментів інвестування отриманих внесків тощо. В сучасних умовах економічного розвитку в країні не створено ще ефективної соціально-економічної системи обов'язкового соціального страхування.

Рис. 4. Запропонована Світовим банком пенсійна система та характеристика її впровадження в Україні [6]

Висновки та перспективи подальших розвідок

Таким чином, якщо подивитися на страхування як фінансово-економічну категорію, то слід виходити з того, що вона виражає всю повноту страхових відносин у суспільстві. Тому наявність досить спільних ознак та ідентичність підґрунтя виникнення комерційного і соціального страхування дає змогу зробити висновок про єдність сучасного страхування як суспільного явища. Соціальне страхування слід розглядати у єдиній системі, забезпеченні потреб громадян у відповідних ресурсах для набуття страхового захисту.

Сучасна державна модель системи соціального захисту України буде передбачати необхідність забезпечення соціально-гарантованого мінімуму виконання потреб та створення досить належних умов для спокійного життя людей, які це потребують, а також створення передумов, щоб постійно зменшувати кількість, потребуючих допомоги. Все це можливо ідучи шляхом постійного підвищення освітнього рівня, рівня медично-соціального забезпечення, покращуючи законодавчу базу та інше. Але щоб ефективно функціонувала система соціального захисту громадян потрібно на початку налагоджувати рівень теоретико-методологічного, наукового обґрунтування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Борецька Н. С. Соціальний захист населення на сучасному етапі : стан і проблеми : моногр. Донецьк : Янтра, 2001. 352 с.
2. Право соціального забезпечення : підруч. [для студ. вищ. навч. закл.]. [2-ге вид., переробл. і допов.]. Київ : Вид. Дім «Ін Юре», 2008. 504 с.
3. Юрій С. І., Шаварина М. П., Шаманська Н. В. Соціальне страхування. Київ: Кондор, 2006. 464 с.
4. Вольська А. О. Соціальне страхування в умовах трансформаційної економіки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит». Київ, 2011. 17 с.
5. Внукова Н. М., Кузьминчук Н. В. Соціальне страхування : навч. посіб. Київ : Кондор, 2018. 352 с.
6. Офіційний веб-сайт Світового банку. URL : <http://databank.worldbank.org/data/home.aspx>.

REFERENCES

1. Boretska, N. S. (2001). *Social protection of the population at the present stage: state and problems*. Donetsk: Yantra. [in Ukrainian].
2. Pilipenko, P. D. (2008). *The right to social security*. Kyiv: In Yure [in Ukrainian].
3. Yuri, S. I. (2006). *Social Insurance*. Kyiv: Kondor [in Ukrainian].
4. Volska, A. O. (2011). *Social insurance in a transformational economy*. Kyiv. [in Ukrainian].
5. Vnukova, N. M. (2018). *Social Insurance*. Kyiv: Kondor. [in Ukrainian].
6. The World bank. (2018). Retrieved from: <http://databank.worldbank.org/data/home.aspx>.